

Brasta

Lietuvos žydų istorijos ir kultūros pusmetinis žurnalas

2017 Nr. 2 (8)

Mejer Akselrod. Poetas Ješua Lacmanas.

Alma-Ata, 1942 m. Akvarele. 29x43

Lacmanų šeimos nuosavybė.

Atmintinės datos
Istorinio reiso minėjimas

Abos Balošerio akiračiai

Rudenio rožė

NEILA

Chaimas Gradié

As bėgu į reb Šulkės sinagogą Mėsinį gatvėje, priešais Žasyno kiemą, kur mes gyvenome, ir priešais vartus, kur mama visą laiką, kol susituokė su reb Berlenu, tarnavo Dievui nešina krepšelinį papuvusių obuoliukų. Dabar, Neila valandą, tinkamas metas eiti į maldos namus, kuriuose būdamos vaikas žaidžiau tarp suolių, o jaunolis – mokiausi. Ten visos sienos nustatinėtos didelėmis knygų spintomis, suolai nusėsti dievobaimingos bendrijos. Ne velti Vilniuje buvo sakoma, kad tiek žmonių reb Šulkės sinagogoje dieną naktį studijuodavo Torą, jog net suolai buvo treifni nuo išsiskyrusi kuno riebalų, užtatai džordžinių.

Štai ji – reb Šulkės sinagoga! Stipriai stumteliu paleikas duris, jos dusliai sugirgžda, kaip medinės kartuvės, kai nukabina pakaruoči. Išmirusiame gete joms atitaria tyla, tarsi griuvėsių būtybū krūptelėj man sutrikdžius Jom Kipur rimių. Aš įnirtingai braunuosi vidun, kol sutrūnijusi stakta pasiduoda. Jeinu į maldos namus... Griuvėsis, kaip ir visų kitų sinagogų. Vis dėlto pietvakariénės sienos kampe kabo išiliukai lentelė, kurios užrašą dar prisimenu nuo jaunystės: „Moteris Liba, reb Azrielio Helino duktė, paskyrė tris tükstančius rublių sinagogos studentams išlaikyti.“ Aš dar kartą apeinu maldos namus ir ant sienos aptinku kitą lentelę: „Akmuo reb Joisefui Šragai Trakinickiui, paskutiniaisiais penkiasdešimt metų turėjusiam šiuose maldos

namuose nustatyta Toros studijų ir maldos vietą ir keturiaskesdešimt metų tarnavusiam čia gabajumi, atminti. Reb Joisefas Šraga mirė per Jom Kipur 5792 metais Sietle, Jungtinėse Amerikos Valstijoje, apsistojęs pakeliui į Izraelio žemę.“

Žvilgtelėjau į bimą, kur per Šabą stovėdavo aukštasis gabajus reb Šraga ir dalijo alijot, ir prisimenu kitą stovintį bimoje žydą – šamesį reb Dovas Bero Galeeno padėjėjā. Reb Dovas Beras, šochetas ir šamesnas, buvo prisiekęs tikėjimo fanaticas. Jo juoda vešli barzda ir didžiulės juodos akys tiesiog tryško pykčiu pasaulietiškų pažiūrų žydams. Jo sunūs tapo rabinais ir jis jais didžiavosi, jautėsi patas esąs svarbus. Kai aš aplieidau Talmudo studijas, susitikęs mane gatvėje reb Dovas Beras nusisukdavo. Per Jom Kipur jis stovėdavo bimoje ir melodiniais progesmiu skelbdavo aron kodešo atvėrimo aukcioną:

– Dvidešimt guldenų mokatas, kuris atidarys aron kodešą!

Reb Dovas Beras apsidairo: kas duos daugiau? Pirkėjas pri Rytų sienos pakelia pirstą. Šamesas suvokia jo judejai kaip ženkla ir šuktelį:

– Dvidešimt penkis guldenus mokatas, kuris atidarys aron kodešą!

Pirmasis ipykš pirkėjas duoda ženkla pakeldamas ranką. Šamesas progesmiu tėsia:

– Trisdešimt guldenų mokatas, kuris atidarys aron kodešą!

Tuomet antrasis pirkėjas, išsiutes dėl tokio posūkio, atsistoja ir eina bimos link. Antrasis ginčinkas iргi neatsilieka. Abu stovoti skirtingose bimos pusėse ir mosikuojant rankomis priešais šamesą. Bet kai reb Dovas Beras pastebi, kad pirkėjai pernelyg išsimarkavo, valdingai trenkia kumščiu į suolą: daugiau jis aliujot nepardavinėjasi! Kai vienas vyru išdidžiai ir piktai pakelia kainą, kyla įtarimas, kad vėliau jis nesumokės.

Užlipu į bimą ir staiga iš visų jėgų progesmiu surinku:

– Dvidešimt tükstančių žydų už tai, kad būtų atvertas aron kodešas!

Tačiau Dangaus vartai neatsidaro.

– Keturiaskesdešimt tükstančių žydų už tai, kad būtų atvertas aron kodešas!

Tačiau Gailestingumo vartai tebera užverti.

– Septyniasdešimt tükstančių žydų žuvo. Bendruomenės kėlė kainas: kas paaukos daugiau? Tačiau niekas neprivertė atsverti Gailestingumo vartų. Reb Berai, pažvelk savo liepsningomis juodomis akimis ir sunai-kink mane už šventvagystę. Reb Berai...

Maldos namuose tuščia, tylu. Leidžiuosi laiptais žemyn.

Kur eiti? Kur prisiglausti? Visi žydai išžudyti, tik Jom Kipur glūdi manyje, rauda manyje. Tačiau aš negaliu melstis, nei už juos, nei už save... Ir vel si nagoga!

Štai ji – nedidukė Šiaulių gat-

vejė. Joje amatininkai tuvininkai bėti kadi tai užsuk namus. Štai reb Šulkė dentu ir vienas jis Jogichė apstulbe

Iš sugrasas saudai – vystiebiai spinduliantis viena kpagau it var grąžon Jogichė lenkai šo linia bu

Užguju ju i p išleid ir br Tylija nesu legr

At turin prie bly vaku Kol

N tav las čia tar Vi ta va du žu ne sl

véje. Joje melsdavosi vargšai amatininkai, i ją išvargę krautuvininkai skubėdavo sukalbēti kadiš. Studijuodamas re-tai užsukdavau į šiuos maldos namus. Sédėdavau tarp didžių reb Šulkės maldos namų studentų ir išivaizduodavau esąs vienas jų. Dabar žingsniuoju į Jogicheso sinagogą – ir sustoju apstulbęs.

Is sugriuvusių grindų kyla vi-sas saulėgrąžų laukas. Jų žie-dai – vešlios geltonos galvos – stiebiasi aukštyn virš manęs ir spinduliuoja auksą, tarsi tūkstantis Saulių būtų norėjusios viena kitą apsupti. Jos dreba, it pagautos palaimingos ekstazės, it vargšai žydai, paversti saulé-grąžomis ir besimeldžiantys Jogicheso sinagogoje. Jos pa-lenka galvas tuščio aron kode-šo link, tarsi atidaryta saugyk-la būtų kupina Toros ritinių.

Užsimerku, tylédamas lin-guoju drauge, juntu, kaip išlie-ju į palaimingą saldžią tylą. Ne-išleidžiu né garso, tik šypsauri ir braukiu prakaitą nuo kaktos. Tylai leidžiuosi laiptais, kad nesutrikdyčiau šviečiančių sau-lėgrąžų *Šmone esre*.

Atsidürės lauke, skubu šalin-turi išvysti, kaip voratinklyje priešais mamos duris per Neila blyksi saulėlydis, kaip kad ten vakar stebėjau saulėlydį per Kol Nidrei.

Néra voratinklio, mamyt, prie tavo durų, tik aukso užtiesa-las, o priešais jį – Šventų Šven-čiausioji. Šventų Švenčiausioje tarp dviejų cherubinų plevena Viešpaties buvimas – Škina. Ir tavo trobelėje penktadieniais vakare pleveno Škina tarp dviejų varganų žvakelių vario žvakidėse. Kai mes dar gyve-nome kalvio trobelėje, tu man skysdavaisi, kad negalési sau

Vilniaus Didžiosios sinagogos bima po karo, iš Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus rinkinių, inv. nr. VŽM 1828

leisti nusipirkti dviejų žvakelių Šabui daugiau nei už dešimt grašių. Žvakelės bemat sudeg-davo ir visą penktadienio vaka-rą šnypšdavo rükstanti aliejinę lempa. Dabar, mamyt, tavo sudegesių žvakelių už dešimt grašių liepsna atsispindi sau-lė – auksiniame aron kodešo uždangale priešais tavo duris.

Kartą dar berniūkštis prie Šeila išėjau iš reb Šulkės si-na-gogos su būriu draugų skinti kaštonų prie bažnyčios Rūdnin-kų gatvėje. Mes perlipome per

aukštą geležinių pinučių tvorą į bažnyčios kiemą, įsiropštėme į medžius ir nuo jų apsunkusių šakų purtėme aksominius tam-siai rudus kaštonus, apgaubtus skilinėjančio dygliuoto žalio kevalo. Namo parėjau tėciui jau atlikus havdala, sutrikdžiau mūsų atsiskyrimo nuo svetnės ceremoniją. Tétis ilgai man ne-galėjo atleisti už tai, kad išėjau iš sinagogos prieš pat Neila. Mama dažnai man pasakojo, kad ji per kiekvieną Jom Kipur vakare žvelgdavo pro moterų

sekcijos užuolaidėlę, akimis ieškodama mančia ir susitikdavo su nirštamu tėčio žvlgsmiu, tarytum jis norėtų atsirašyti už tai, kad aš išėjau iš sinagogos.

Bažnyčia Rūdninkų gatvėje tebestovi nepaleista. Aukšta geležinių pinučių tvora ta pati, o tų pačių senų medžių šakos vėl tankiai nusėtė nunokius kaštou. Tik žydų berniukai jau nebeatbėga iš reb Šulkės sinagogos Neilos valandą raškyti kaštou. Iš tų visų berniukų aš vienas likau gyvas ir dabar skubu prie tavo namo, manyt, kad tu galėtum pažvelgti į mane pro auksinės savo Šventu Švenčiausios užuolaidas, kad galėtum pažvelgti pro voratinklius į savo namo griuvėsius ir pamatyti – aš sugrižau pasi-melsti Neila. Tik iš kur semtis

jėgų prieiti tame? Apkeliauau pusę pasaulio, bet keliais tarp griuvėsių mirusioms gatvelėmis ilgesnis ir sunkesnis. Viešpatie! Aš pasirengęs su Tavimi kuriam laikui sudaryti taiką – tiks suteik man jėgų nueiti ten.

Laukujęs mamos namų durys atviros; iš vidaus stebeliant tamsa lyg iš gilaus išdžiuvusio kalvų šaltinio. Kažkas nuplėše voratinklius, o gal vėjas juos nudraskė. Vidun neinu, stoviu kieme nejudėdamas, kol grindinio akmenų kauburius užkloja nakties šešeliai ir jauno ménulio pjautuvas ima plaukti dangumi laukdamas, kol palaiminsiu Naują ménesį, kaip reb Šulkės sinagogos maldininkai visuomet darydavo po Jom Kipur vakarinės maldo.

Iš tamsių atdarų namų išslūkina katė ir išsitiesia skersai

slenksčio. Prisiminiau, kaip mama per Jom Kipur prieš Mincha, popietę malda, liaudavosi meldusis ir eidavo namo pašerti katės, mūsų namuose prisiglaudusios. Prieinu prie priklydusios katės ant slenksčio nenuogastaudamas, kaip andai, o šeimyniškai, familiariai, kaip prie senos pažystamos, ir ji daugiau nebėga, nekniaukia, pakelia galvą ir ilgesingai, liūdnai žiūri tiesias man į akis. Pajuntu, kaip mano veidas sudréksta nuo ašarų, ir aš šnibždu tai svetimai pamestai katei, kuri užtaria mamą, kad toji ją, Dievo kūrinį, paliko per visą Jom Kipur alkana.

– Mama išėjusi į sinagogą ir negali grįžti, mama negali grįžti iš Neila, ji negriš, negriš. ■

Vertėjos paaikiškinimai

alijot – alija, alijot; pakilimas (hebr.); *čia*: pakilimas ant bimos skaityti Torą; taip vadinama ir repatriacija į Izraelio žemę.

aron kodeš – šventa spinta (hebr.); spinta Toros ritiniams laikyti sinagogoje.

bima – pakyta Toros ritiniui skaityti sinagogoje.
gabaj – sinagogos seniūnas (hebr.).

havdala – iš *lehabdil*; atskirti (hebr.); atsiskyrimo nuo Šabo ar šventės ceremonija, kurios būtiniai atributai: vynas, speciali žvakė ir kvapieji prieskonai.

Jom Kipur – Išpirkimo, Permal davimo diena, viena svarbiausių žydų švenčių, per kurią Danguje nusprendžiamas kiekvieno likimas, t. y. ar žmogus bus išrašytas į Gyvenimo knygą; kiekvienas žydas stengiasi atsiminti visas savo nuodėmes, jas išpirkti ir nuoširdžiai už jas prašyti atleidimo; dėl tos priežasties per šią šventę pasninkaujama.

kadiš – malda už mirusijį.

Kol Nidrei – visi žadai (hebr.); viena Jom Kipur maldų; meldžiamasi šventės vakare ir prašoma atleisti nuo visų per metus duotų išpareigojimų.

košerinis – pagal žydų tradiciją tinkamas vartoti maistas; *čia* šis žodis vartojamas perkeltine reikšme.

Neila – užbaigimas (hebr.); iškilminga baigiamoji Jom Kipur malda.

reb – pagarbus kreipinys į vyra.

šames – asmeninis rabino asistentas (jid.).

Šmone esre – aštuoniolika (hebr.); pagrindinė maldų dalis, susidedanti iš aštuoniolikos palaiminimų.

šochet – ritualinis gyvulių skerdikas (hebr.).

treif – iš *tref* (hebr.); pagal žydų tradiciją netinkamas vartoti maistas; *čia* šis žodis vartojamas perkeltine reikšme.

5792 m. – 1931 m.

Iš jidiš kalbos išvertė Ilona Murauskaitė